

Osmanlı'da Siyaset ve Diplomasi

Mehmet Ali Ünal, Hüseyin Onur Ercan, Murat Tuğluca,
Ülkü Küçük, Nigar Gozalova, Turgut Subaşı, Durmuş Akalın,
Ayşe Güher Gülaçar, Burhan Çağlar, Seza Sinanlar Uslu,
Giorgio Del Zanna, Francesco Pongiluppi, Hacer Topaktaş,
Fikriye Karaman, Nuri Ali Tahir, Alaaddin F. Paksoy, Kamil Çolak,
Nurettin Ürün, Milorad Pavić, Selim Parlaz

Editörler: Mehmet Yaşar Ertaş & Haşim Şahin & Hacer Kılıçaslan

OSAMER
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
OSMANLI ARKİVİMATLARI MEKTEBİ

Mahya Yayınları 49

"Osmanlı'da Siyaset ve Diplomasi"

"Bu kitapta yer alan metinler, 14-17 Ekim 2015 tarihinde Sakarya Üniversitesi, Osmanlı Araştırmaları Merkezi (OSAMER) tarafından düzenlenen, Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi'nde sunulan tebliğlerden seçilerek hazırlanmıştır."

Yayına Hazırlayanlar

Mehmet Yaşar Ertaş & Haşim Şahin & Hâcer Kılıçaslan

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

stepajans@stepajans.com

Baskı / Cilt

Step Ajans Rek. Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd. Şti.
Göztepe Mah. Bosna Cad. No:11 Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 12266 T (0212) 446 88 46

1. Baskı, İstanbul, Aralık 2016

ISBN 978-605-5222-43-7

© Mahya Yayıncılık, 2016

Mahya Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri San. ve Tic. A. Ş.
Göztepe Mah. İnönü Cad. No: 78 Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 21182 T (0212) 441 16 47 F (0212) 441 16 13
info@mahyayayincilik.com.tr

OSMANLI TARİHİ ARAŞTIRMALARINDA CENEVİZ ARŞİV KAYNAKLARININ YERİ VE ÖNEMİ

Selim Parlaz*

Giriş:

Osmanlı devletinin erken dönemlerinden itibaren siyasi, diplomatik ve ekonomik tarihine dair İspanya, Fransa ve İtalya gibi Akdeniz ülkelerinde mevcut olan arşiv kaynakları, önemli bilgiler vermektedir. Bu kaynaklara sahip şehirlerden biri de İtalya'nın Cenova kentidir. İtalya'da Venedik, Floransa, Milano, Napoli arşivlerinin yanı sıra önemli arşivlerinden biri konumunda bulunan Cenova'da özellikle Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerine ait bilgiler bulunmaktadır. Osmanlıların erken dönem siyasi, ekonomik ve denizcilik tarihini açıklarken Cenova Arşivi'nde bulunan noter kayıtları, (atti rogati) mektuplar (lettere) senato kararları, politik materyaller ve carati maris (Cenova limanı vergi kayıtları) fonundaki belgeler oldukça büyük önem taşımaktadır. Belgelerin dönemsel olarak Osmanlıların kuruluş döneminden XVIII. yüzyılın başlarına kadar olan süreyi ihtiva etmesi de kaynakların önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bu çalışmada Cenova devlet arşivinin zengin kaynakları üzerinden yola çıkarak Osmanlı'nın siyasi, diplomatik, ekonomik ve denizcilik tarihine katkıları ile ilgili bir değerlendirme yapılacaktır. Böylece kaynakların Osmanlı tarihi açısından ifade ettiği önemin ne olduğu ve kaynakların hangi konular ile ilgili bilgiler verdiği hususları açıklanmaya çalışılacaktır.

* Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (sparlaz@pau.edu.tr)

Ayrıca bu kaynaklar üzerine şimdiye kadar yapılan bazı çalışmalar ile ilgili bilgiler de verilecektir.

1. İktisadi Arşiv Kaynakları:

Ceneviz arşiv kaynaklarını Osmanlılar açısından değerli kılan özelliklerden birisi Osmanlı denizcilik ve ekonomi tarihi hakkında bilgiler vermeleridir. Özellikle Cenova San Giorgio Arşivi'nde bulunan *carati maris* adı verilen Ceneviz Limanı gümrük kayıtları Osmanlı topraklarından (Oriente) Cenevizlilere giden emtiayı açıklamaktadır. Bununla beraber bu defterler içerisinde her bir yüklemenin yapıldığı *araç, nave, navillo, saette, barça, kadirga, kalyon, barchiotti, pergende¹ (brigantini), karavela, triremi, fusta, urca, göke* gibi gemi çeşitleri, geminin adı, sahipleri, çıktığı limanın adı, milliyeti, ara limanlar, farklı limanlarda yüklenen malların detaylı bir listesi, limana boşaltılan yükün ayrıntısı ve malların değeri, listelerin yanına gümrük tahmini ölçüsü ve gümrük sayısı ki hesap edilen %7'lik vergiyi de ihtiva etmektedir. Bu belgeler sayesinde Osmanlı topraklarından Cenova'ya giden ham ipek, tahıl ve pamuk gibi ürünlerin hesabını yapmak mümkündür. Ancak sadece Cenova limanlarına giriş yapan gemileri esas aldığı için Cenova'dan hareket eden gemilerin varmak istedikleri yerin neresi olduğu ve hangi malları taşıdıkları konusunda herhangi bir bilgi tespit edilememektedir. Ayrıca kayıtlar her yılı kapsayıcı bir şekilde düzenli tutulmadığı için ancak belirli yıllar üzerinden tespitler yapılabilmektedir.²

Osmanlı ekonomi tarihi hakkında bilgiler veren Ceneviz arşiv kaynaklarından bir diğeri de Senato'da alınan kararlardır. Ceneviz

1] *Pergandi* ya da *pergende*, kürekle hareket eden, yardımcı unsur olarak yelkenden faydalanan çekdiri türünden 25-30 metre uzunluğunda seri bir savaş gemisidir. XVI. yüzyılda firkate (10-17 oturaktan oluşan en küçük çekdiri türü) ile bir kabul edilmiştir. İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2007), s. 129.

2] Bu kaynakları kullanan araştırmacılardan biri de Manfred Pittioni'dir. Onun yazmış olduğu makalede Cenevizlilerin XVI. yüzyılda Osmanlılarla yaptıkları ticaret üzerine bilgiler bulunmaktadır ve çalışmasında Ceneviz Limanı gümrük kayıtlarını kullanmaktadır. Manfred Pittioni, "The Genoese Foreign Trade With the Ottoman Empire in the 16th Century," *XIV. Türk Tarih Kongresi*, II. Cilt, II. Kısım, Ankara 2002. Bu çalışmanın yanı sıra diğer iki araştırması da önemli bilgiler vermektedir. Pittioni, *Korrespondenz mit dem Sultanshof*, (Wien-Berlin 2010); Pittioni, *Genova-die versteckte Weltmacht 1000-1700*, (Wien 2011).

Senatosu zaman zaman Osmanlılarla yapılan ticari alışveriş için düzenlemelere gidip Osmanlı tüccarlarına Osmanlılarda mürur tezkiresi olarak ifade edilen geçiş yada yol izinleri (salvacondotto) verirlerdi. Devlet, özellikle kentin ihtiyacı olan buğday, arpa, ham ipek, kumaş gibi mallar konusunda³ diğer ulusların tüccarlarına olduğu kadar Osmanlı tüccarlarına da kolaylık sağlıyordu. Nitekim Osmanlı topraklarından Ceneviz limanlarına buğday ihracı yapılmasına özel izinler verilmesinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin, Ceneviz tüccarlarından Mehmet Çelebi'ye 21 Ocak 1558'de buradan Cenova'ya buğday taşınması için mürur tezkiresi vermektedir. Bir diğer deyişle senato kararları, Osmanlılardan Cenevizlilere ihraç olunan malların neler olduğunu ve Osmanlı tüccarlarının Cenova'nın bulunduğu Liguria körfezinde ticaret yaptıklarını ortaya koymaktadır.

Osmanlı iktisat tarihi hakkında bilgi veren kaynaklardan bir diğeri de *atti rogati* adı verilen Ceneviz noter kayıtlarıdır. Cenova'da, Sakız Adası'nda ve Galata'da (Pera) görev yapan noterlerin kayıtları, ticarete konu olan mallar, fiyatları, miktarları ve yerlerinin yanı sıra ticari ilişkilerin yapısı hakkında bilgiler vermesi dolayısıyla büyük önem taşımaktadır. Bu kayıtlardan bir kısmı Osmanlı topraklarında ticaret yapan Ceneviz tüccarları ile ilgili ayrıntıları da açıklamaktadır. Bunun yanı sıra kredi mektubu (*lettere di credito*) poliçe, (*polizia*) senet, kambiyo gibi ticaretle ilgili işlemler hakkında da bilgiler vermektedir.

2. Siyasi ve Diplomatik Arşiv Kaynakları:

Osmanlı siyasi ve diplomatik tarihi üzerine bilgi veren kaynakları incelediğimizde *Lettere* adı verilen mektuplar görülmektedir. Ceneviz Cumhuriyeti'nin Venedik Cumhuriyeti, Napoli Krallığı, Milano Krallığı ve Ferrara düklüğü gibi diğer İtalyan kent devletleriyle yaptıkları yazışmalarda Osmanlı ordusunun durumundan ve siyasi tarihinden bahseden bilgiler bulunmaktadır. 16. yüzyılın en güçlü devletlerinden biri olan Osmanlı ordusunun hareketini takip etmek onlar için şüphesiz son derece önemliydi. Dolayısıyla mektuplarına en sık konu olan hususlardan biri de buydu. Aynı zamanda İstanbul'a

3] Selim Parlaz, "Osmanlı-Ceneviz İlişkileri (1450-1600)", (Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.85.

atanan Ceneviz elçileri, siyasi konularda merkeze yazdıkları mektuplarla bilgi vermekteydiler.

Osmanlı siyasi ve diplomatik tarihiyle ilgili bilgi veren bir diğer kaynak da *Archivio Segreto* (AS) fonunda bulunan belgelerdir. *Oriente Costantinopoli* başlığı taşıyan dosya içerisinde bulunan ve 1421-1796 yıllarını kapsayan ve politik materyaller olarak kabul edilen bu kaynaklar özellikle Cenevizlilerin Osmanlılara gönderdikleri elçiler ve onlarla yaptıkları anlaşmalar hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca Osmanlılar tarafından Cenevizlilere verilen ahidnâmeler hakkında bilgi vermektedir. Nitekim Fatih Sultan Mehmed zamanında Galata'da yaşayan Cenevizlilere ve IV. Mehmed zamanında 1665 yılının Aralık ayında Cenevizlilerin Edirne büyükelçisi Agostino Durazzo'nun talebi üzerine verilen kapitülasyonlar vd. Ceneviz Arşivi'nde bulunan önemli belgeler arasındadır. Bu belgelerde kapitülasyonlar haricinde Osmanlılarla Cenevizliler arasındaki politik görüşmelere dair ayrıntılar da bulunmaktadır.

3. Araştırma-İnceleme Eserleri:

Osmanlı tarihi hakkında bilgi veren Ceneviz arşiv belgelerinin yanı sıra ikincil literatürde de önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Özellikle İtalyan tarihçilerin bu alanda yaptıkları çalışmalar, önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Özellikle İtalyan tarihçi Camillo Manfroni'nin çalışması, Osmanlı Devleti ile Ceneviz ve Bizans devletleri arasındaki ilişkileri inceleyen önemli bir çalışmadır.⁴ Özellikle bu üç devlet arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkiler üzerinde durmuştur. Bir diğer İtalyan tarihçi Luigi Tommaso Belgrano, yapmış olduğu çalışmalarında Pera Ceneviz kolonilerinin noter kayıtlarını incelemiş ve ikili ilişkiler üzerine ayrıntılı bilgiler vermiştir.⁵ Eserlerinde özellikle XIV. ve XVI. yüzyıllar arasında Doğu Akdeniz'deki Ceneviz kolonileri ile ilgili ayrıntılı bilgiler veren bir diğer önemli tarihçi Gian Giacomo Musso'dur. Ayrıca çalışmalarını Cenova Devlet Arşivi'ndeki belgelere

4) Camillo Manfroni, "Le Relazioni fra Genova, l'impero Bizantino e i Turchi," *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, C. XXVIII, Genova 1898, s. 575-856.

5) Luigi Tommaso Belgrano, "Cinque Documenti Genovesi-Orientali," *ASLSP*, S.17, (1885-86), s.221-251; Belgrano, "Documenti riguardanti la colonia Genovese di Pera," *ASLSP*, S.13, (1877-1884), s.146-317; Belgrano, "Seconda serie di documenti riguardanti la colonia di Pera," *ASLSP*, S.13, (1877-1884), s.931-1004.

değerlendirmiş ve Cenevizlilerin deniz yolculukları ve ticaretleri üzerine önemli incelemeler yapmıştır.⁶ Belirtmemiz gereken bir diğer araştırmacı da özellikle Sakız Cenevizlileri üzerine çalışmalar yapan İtalyan tarihçi Enrico Basso'dur. Ceneviz noter kayıtlarına dayalı olarak yapmış olduğu çalışmalarda, XIV. ve XV. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti ile Cenevizlilerin siyasi ve diplomatik ilişkilerini ve Sakız Cenevizlilerinin Osmanlılarla olan ilişkileri üzerine bilgiler vermiştir.⁷

İtalyan tarihçilerin yaptıkları çalışmalar yukarıda belirttiklerimiz ile sınırlı değildir. Onlardan biri olan Domenico Gioffre, XV. yüzyıldaki Ceneviz tüccarlarından birinin mektuplarını inceleyen çalışmasında Osmanlılar ile Cenevizliler arasındaki ticari ilişkiler hakkında bilgi vermektedir.⁸ Bir diğer İtalyan tarihçi Giustina Olgiati'nin İstanbul'un fethi sırasında Cenevizlilerin ve Galata Cenevizlilerinin sergiledikleri tutumu ve fetihten sonra Doğu Akdeniz'deki Ceneviz kolonilerinin durumunu inceleyen çalışmaları da önemli ayrıntılar içermektedir.⁹ Ayrıca Riccardo Musso'nun XVI. yüzyılda Cenevizlileri ve Osmanlı Devleti'ni konu alan araştırması,¹⁰ Geo Pistarino'nun Galata'daki

6] Gian Giacomo Musso, "I Genovesi e il Levante tra Medioevo ed Età moderna," *Ricerche d'archivio, in Genova, la Liguria e l'Oltremare tra Medioevo ed Età moderna. Studi e ricerche d'archivio*, II, Genova 1976, s. 67-160; Musso, *Navigazione e Commercio Genovese con il Levante nei Documenti dell'Archivio di Stato di Genova Secolo XIV-XV*, Rome 1975; Musso, *Nuovi documenti dell'Archivio di Stato di Genova sui genovesi e il Levante nel secondo Quattrocento*, XXVII, 1967, s. 443-496; Musso, "Genovesi in Levante nel secolo XVI: fonti archivistiche," *Atti del Congresso Internazionale di studi storici Rappporti Genova-Mediterraneo-Atlantico Nell'Età Moderna*, V. Cilt, a cura di R. Belvederi, Genova 1983, s. 355-380.

7] Enrico Basso, "İşbirliğinden Aynlığa: XIV ve XV. Yüzyıllarda Cenevizliler ve Türkler," *Türkler*, C.IX, s.355-362; Basso, "L'ochio drito de la cita nostra de Zenoa: il problema della difesa di Chio negli ultimi anni del aadominio genovese," *Ligures*, s. 8, 2010, s.66-76; Basso, "La Maona di Chio, Genova e l'Impero Ottomano: relazioni commerciali e intrecci diplomatici fra Tardo Medioevo e prima Età moderna," *Relazioni Economiche Tra Europa E Mondo Islamico Secc. XIII-XVIII*, 2006, s.315-324.

8] Domenico Gioffre, "Lettere di Giovanni da Pontremoli, mercante genovese 1453-1459," *Collana Storica di Fonti e Studi*, S.33, Genova 1982.

9] Giustina Olgiati, "I Genovesi in Oriente dopo la caduta di Costantinopoli," *Studi Balcanici-Quaderni di Chio*, s. 8, Roma 1989, s.45-59; Olgiati, "Genovesi Alla Difesa Di Costantinopoli," *Atti dell'Accademia Ligure di Scienze e Lettere*, Vol. XLVI, Genova 1990, s.492-503; Olgiati, "The Genoese Colonies In Front of The Turkish Advance (1453-1475)," *Erdem*, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, c. VII, s. 20, (Ankara 1991), s. 699-707.

10] Riccardo Musso, "XVI. Yüzyılda Ceneviz ve Osmanlı İmparatorluğu," *Türkler*, c. IX, s. 608-613.

Cenevizlileri incelediği makalesi¹¹ ve Ausilia Roccatagliata'nın Sakız Adası'ndaki Ceneviz noterlerinin kayıtları ile ilgili eseri¹² belirtilmesi gereken diğer önemli çalışmalardır.

İtalyan tarihçilerin yanı sıra diğer Avrupalı tarihçiler de Ceneviz arşiv kaynaklarını kullanmışlardır. Özellikle Ceneviz noter kayıtlarını inceleyen tarihçilerden biri erken dönem Osmanlı-Ceneviz ticareti üzerine yazdığı doktora tezini daha sonra kitaplaştıran ve eseri Türkçe'ye de çevrilen İngiliz tarihçi Kate Fleet'tir. Özellikle noter kayıtlarına dayalı olarak yazdığı eserinde Ceneviz Devlet Arşivi'ndeki (*Archivio Stato di Genova*) noter kayıtları, San Giorgio Arşivi (*Archivio di San Giorgio*) ve Torino Devlet Arşivi (*Archivio Stato di Torino*) kitabın birincil kaynaklarını teşkil etmektedir. İkincil kaynak olarak, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Almanca ve az da olsa Türkçe eserlerden faydalanılmıştır. Fleet, Osmanlı-Ceneviz ticaretini oluşturan emtiayı ve ticaretin önemini incelerken, Cenevizlilerin sermayeleri ve uzmanlıklarıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ve başarısına katkıda bulunup bulunmadıkları meselesini de ele almaktadır.

İtalyan ve İngiliz tarihçilerin yapmış oldukları çalışmaların yanı sıra Türk tarihçileri de eserlerinde Cenova Devlet Arşivi'ni kullanmışlardır. Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmalardan biri merhum tarihçi Mahmut H. Şakiroğlu'nun İtalyan tarihçi Geo Pistarino'nun anısına yazdığı Osmanlı Ceneviz ilişkileri üzerine yayınlanmamış bazı Ceneviz arşiv belgelerini kullandığı makalesidir.¹³

Sonuç:

Bu makale, Osmanlı tarihini siyasi, ekonomik, askeri ve diplomatik anlamda açıklarken Ceneviz arşiv kaynaklarının kullanılması hakkında dikkate değer bilgiler sunarak katkıda bulunmaktadır. Ceneviz

11] Geo Pistarino, "The Genoese in Pera-Turkish Galata," *Mediterranean Historical Review*, Vol. 1 no. 1, 1980, ss. 63-85.

12] Ausilia Roccatagliata, "Notai Genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chio (1453-1454, 1470-1471)," *Collana Storica di Fondi e Studi*, S.35, Cenova 1982.

13] Mahmut H. Şakiroğlu, "Un registro inedito ottomano sulle relazioni, tra Genova e la Turchia," *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Età Moderna. Studi in onore di Geo Pistarino*, (Acqui Terme 1997), s. 1089-1095.

arşiv kaynaklarının Osmanlı tarihi açısından değeri ile ilgili somut örnekler sunulmaktadır. Ortaya koymaya çalıştığımız bilgiler Cenova Devlet Arşivi'nin Osmanlılarla ilgili erken dönemden XVIII. yüzyıla kadar önemli belge ve bilgilere sahip olduğunu göstermektedir. Yukarıda belirtilen kaynakların özellikle Osmanlılarla Cenevizlilerin ticari, politik, siyasi ve ekonomik ilişkileri hakkında yoğunlaştığı görülmektedir. Böylece arşiv belgeleri sayesinde Osmanlıların Cenevizlilerle ekonomik ilişkileri, ticarete konu olan mallar, liman kentleri, ticaret usulleri ve ilgili işlemler, Cenevizlilerle politik ve siyasi ilişkiler hakkında önemli bilgiler elde edilmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, Cenova Devlet Arşivi'nden örnekler vermek suretiyle noter kayıtları, senato kararları, Cenova Limanı vergi kayıtları, mektuplar, raporlar ve politik materyallerden faydalanılarak hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Basso, Enrico. "La Maona di Chio, Genova e l'Impero Ottomano: relazioni commerciali e intrecci diplomatici fra Tardo Medioevo e prima Età moderna." *Relazioni Economiche Tra Europa E Mondo Islamico Secc. XIII-XVIII*, 2006, ss.315-324.
- "İşbirliğinden Ayrılığa: XIV ve XV. Yüzyıllarda Cenevizliler ve Türkler." *Türkler*, C.IX, s.355-362, a.g.y., "L'ochio drito de la cita nostra de Zenoa: il problema della difesa di Chio negli ultimi anni del aadominio genovese." *Ligures*, S.8, 2010, ss.66-76.
- Belgrano, Luigi Tommaso. "Cinque Documenti Genovesi-Orientali." *ASLSP*, S.17, (1885-86), s.221-251.
- "Documenti riguardanti la colonia Genovese di Pera." *ASLSP*, S.13, (1877-1884), s.146-317.
- "Seconda serie di documenti riguardanti la colonia di Pera." *ASLSP*, S.13, (1877-1884), s.931-1004.
- Bostan, İdris. "Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler." İstanbul: Küre Yayınları, 2007.
- Gioffre, Domenico. "Lettere di Giovanni da Pontremoli, mercante genovese 1453-1459." *Collana Storica di Fonti e Studi*, S.33, Genova 1982.

- Manfroni, Camillo. "Le Relazioni fra Genova, l'impero Bizantino e i Turchi." *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, c. XXVIII, Genova 1898, s. 575-856.
- Musso, Gian Giacomo. *Nuovi documenti dell'Archivio di Stato di Genova sui genovesi e il Levante nel secondo Quattrocento*, XXVII, 1967, s. 443-496.
- , *Navigazione e Commercio Genovese con il Levante nei Documenti dell'Archivio di Stato di Genova Secolo XIV-XV*, Rome 1975.
- , "I Genovesi e il Levante tra Medioevo ed Età moderna", *Ricerche d'archivio*, in *Genova, la Liguria e l'Oltremare tra Medioevo ed Età moderna. Studi e ricerche d'archivio*, II, Genova 1976, ss. 67-160.
- , "Genovesi in Levante nel secolo XVI: fonti archivistiche", *Atti del Congresso Internazionale di studi storici Rapporti Genova-Mediterraneo-Atlantico Nell'Eta Moderna*, V. Cilt, a cura di R. Belvederi, Genova 1983, s. 355-380.
- Musso, Riccardo. "XVI. Yüzyılda Ceneviz ve Osmanlı İmparatorluğu", *Türkler*, c. IX, s. 608-613.
- Olgıati, Giustina, "I Genovesi in Oriente dopo la caduta di Costantinopoli." *Studi Balcanici-Quaderni di Chio*, s. 8, Roma 1989, s. 45-59.
- , "Genovesi Alla Difesa Di Costantinopoli." *Atti dell'Accademia Ligure di Scienze e Lettere*, Vol. XLVI, Genova 1990, s. 492-503.
- , "The Genoese Colonies in Front of the Turkish Advance (1453-1475)." *Erdem*, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, c. VII, s. 20, Ankara 1991, s. 699-707.
- Parlaz, Selim. "Osmanlı-Ceneviz İlişkileri (1450-1600)." Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Pistarino, Geo. "The Genoese in Pera-Turkish Galata." *Mediterranean Historical Review*, Vol. 1 No. 1, 1980, p. 63-85.
- Pittioni, Manfred. "The Genoese Foreign Trade with the Ottoman Empire in the 16th Century." XIV. Türk Tarih Kongresi, II. Cilt, II. Kısım, Ankara 2002.
- , *Korrespondenz mit dem Sultanshof*. Wien-Berlin 2010.
- , *Genua-die versteckte Weltmacht 1000-1700*. Wien 2011.
- Roccatagliata, Ausilia, "Notai Genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chio (1453-1454, 1470-1471)." *Collana Storica di Fondi e Studi*, s. 35, Cenova 1982.
- Şakiroğlu, Mahmut H. "Un registro inedito ottomano sulle relazioni, tra Genova e la Turchia." *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Età Moderna. Studi in onore di Geo Pistarino*, Acqui Terme 1997, ss. 1089-1095.

BOA, C.HR., 142/7087-001.

BOA, Cevdet Bahriye (C.BH), 191/8969-2.

BOA, Cevdet Askeriye (C.AS), 1110/49140-1.

BOA, C.HR., 106/5283-001.

BOA, MD., 143(220/379).

BOA, C.HR., 148/7354-1-3-4.

BOA, C.HR., 154/7678-1.

BOA, MD., 57(90/37).

BOA, MD., 57(37/91); (38/92).

